

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 188 - תש"פ

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

האם עדים יכולים להעיד על חתן הלווה מסיכה, והאם כלל לא שייך עדות של קידושין בתקופה הזאת?

עדים המכסים פניהם במסיכה שקופה, האם נחשב שדואים את פני החתן והכלה?

יש לדון האם עדים המכסים פניהם במסיכה שקופה (הנקראת שקף) נחשבים כרואים את פני החתן והכלה או דמוטב שיורידו את המסיכה קודם הקידושין?

והנה בגמ' בראש השנה (כ"ד ע"ב) לגבי קידוש החודש איתא 'ת"ר ראינו בעששית אין מעידין עליו', ופירשו הראשונים דעששית היינו מראה, וכגון שהמראה מונחת על הארץ או בכותל והם ראו דמותה של הלבנה תוך המראה.

אך בחידושי הריטב"א שם כתב דהעששית היא בחלון שבכותל, שרואה את הלבנה דרך זגוגית החלון, ולפי"ז נידונינו תלוי במחלוקת ראשונים זו, דלפי דברי הראשונים דעששית היינו מראה א"כ דוקא בראיה דרך מראה לא הוי עדות אבל בראיה דרך זכוכית הוי עדות, אבל לפי דברי הריטב"א דעששית היינו זכוכית א"כ ה"ה ראייה דרך שקף אינה נחשבת לעדות.

ובספר שקל הקודש לשר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (הלכ' קידוש החודש פ"ב ס"ק כ"ח) כתב דלפי דברי הריטב"א יתכן דאף הרואה דרך משקפיים אינו יכול להעיד, אולם להלכה כתב בשבות יעקב (ח"א סי' קכ"ו) והביאו בשערי תשובה (תכו ס"א) דניתן להעיד דרך זגוגית החלון ומכ"ש דרך משקפיים, אמנם בציון ההלכה שם הביא הגר"ח קניבסקי אף את דעת הריטב"א ומשמע קצת שיש לחוש להלכה כדבריו, וצריך עיון.

השבוע בחתונת בני שיחי' שאלתי את מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א האם עדים יכולים להעיד על חתן הלווה מסיכה, שהרי במשנה ביבמות (קכ ע"א) איתא 'אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם' (וכפי שהמציאות היא דאנשים רבים לא מזהים את מכריהם הלוושים מסיכה)?

וענה לי מו"ר שליט"א 'עד החוטם', והיינו דכונת דברי המשנה היא שצריך עדות על המצח עד מקום החוטם, ולפיכך מהני עדות על חתן עם מסיכה אף שחוטמו מכוסה.

וכונת מו"ר שליט"א היא לגמ' בבכורות (מו ע"ב) דאמר רבי יוחנן פדחת פוטרת בכל מקום אפי' לנחלה, דהיינו תינוק שיצא מצחו נחשב הבכור לנחלה, ומקשה הגמ' מיתבי כייר זו הכרת פנים (לגבי הכרת מת כדי להתיר עגונתו) ואיזו היא הכרת פנים זו פרצוף פנים עם החוטם, ומתרת 'תני עד החוטם', וממשיכה הגמ' ומביאה את המשנה ביבמות הנ"ל 'אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם', ומתרת 'תני עד החוטם'.

אלא דבאיבעית אימא שם אומרת הגמ' 'כייר לחוד והכרת פנים לחוד', ופירש"י כייר לחוד דלא כתיב פנים הוי פדחת היכר אבל בכל מקום צריך הכרת פנים עם החוטם דכתיב 'הכרת פניהם ענתה במ'.

ולתירוץ זה בגמ' נמצא דדוקא לגבי כייר נחשבת פדחת בלא החוטם להיכר אבל בשאר דברים צריך את גילוי החוטם בשביל ההיכר, ולפי"ז יש להקפיד שהחתן יוריד את כיסוי המסכה לפחות מהחוטם בשעת הקידושין.

הוראת הגר"ב שרייבר לעדים להוריד את המסיכה בשעת הקידושין

וסיפר לי חתני הרב אי"ש סגל שליט"א שהגאון רבי בונים שרייבר שליט"א ראש ישיבת 'נתיב הדעת' סידר קידושין וכשהבחין שהעדים חובשים מסיכה הורה להם להורידה כיון שיש לחשוש לעדות שאי אתה יכול להזימה שהרי עדי קידושין הם עדי קיום וכאילו מעידין עתה בבית דין, ועל כן אין לקבל עדותם אם לא שייך לזהותם ולהזימם.

ויש לתמוה לדברי הגאון הנ"ל לא יועיל הורדת המסיכות ע"י העדים בשעת הקידושין, שהרי יסוד 'עדות קיום' הוא שנחשבים הם למקיימי הקידושין ע"י כך שיוכלו בעתיד להעיד בב"ד על מעשה הקידושין, והלא אם יבואו ויעידו על מעשה הקידושין שהיה בתקופת הקורונה הוי עדות שאי אתה יכול להזימה כיון שהרואים אותם במקום אחר לא יכלו לזהותם בתקופה שכזאת שהכל הולכים עם מסיכות, ולפיכך לא שייך לקבל את עדותם, ולא עוד אלא כל עדים הבאים לאחר זמן ומעידין על קידושין יש לחושדם שמשקרים כיון שמעידין על זמן שבאופן רגיל א"א להזימם.

ושאלתי להגאון רבי בונים שרייבר שליט"א, ואמר שאכן הורה לעדים להוריד את המסיכות מחשש לעדות שאי אתה יכול להזימה, וכששאלתי אותו את השאלה הנ"ל אמר שאכן זוהי קושיא גדולה, וצריך בה ליבון ועיון, אלא שסייג שאמר את הדברים רק בגדר חשש שהרי חותמים העדים בשם המלא על שטר הכתובה ומעידים בכך גם על הקידושין, וא"כ מחמת מסירת השטר יש כאן עדי קידושין.

ולמרות הדברים הנ"ל ודאי שמחמת כן לא נמנע מעשיית קידושין בתקופה הזאת, שהרי הדבר תלוי בתרוצי הגמ', דדוקא לתירוץ השני צריך הכרת פנים עם החוטם ולא 'עד החוטם', ועוד שהרי אנו מוסיפים בנוסף לקידושין עצמם את מסירת שטר הכתובה החתומה על ידי העדים כנ"ל.

ובפרט שהרמ"א (אבהע"ז מב ס"ד) פסק דעדי קידושין אינם צריכים דרישה וחקירה, וא"כ אין בהם אף את הכלל של 'עדות שאי אתה יכול להזימה', וכפי שכתב בפתחי תשובה שם (ס"ק יד) בשם תשובת נודע ביהודה (סוף סי' נז) דאפשר שבקידושין אי"צ עדות שאתה יכול להזימה.

דברי השב שמעתתא

ויתכן לומר בזה דהנה בשב שמעתתא (שמעתתא ז פט"ז) תמה על חילוק הגמ' הנ"ל שיכיר לחוד והכרת פנים לחוד, דממה נפשך אם ע"י המצח בלא החוטם ניתן להכיר את האדם אמאי בשאר דברים אין מעידין אלא על פרצוף הפנים עם החוטם, ואם על ידי הפדחת בלא החוטם לא ניתן להכיר את האדם אמאי לגבי נחלה הוי היכר הרי כתיב 'כיר' ובצורה כזאת לא ניתן להכירו.

ומאריך שם הש"ש בישוב הענין, ועיקר דבריו הם שאף דבסתמא ההכרה היא על ידי פרצוף הפנים עם החוטם דוקא, אפ"ה שייך גם הכרה בפדחת לחוד, עד כדי כך שמחדש הש"ש דאף בעדות אשה אם מגיע אדם ואומר בבירור שהוא מכיר את המת על ידי הפדחת לבדה מקבלין עדותו, והיינו דסתם היכר הוא על ידי החוטם כחילוק הגמ', אך כיון ששייך גם הכרה בפדחת לחוד זה מועיל לגבי נחלה, ואף בעדות אשה אם אומר העד בבירור שמכיר את המת על ידי הפדחת מתירים את העגונה על ידי עדותו.

בתקופה זאת התרגלו להכיר גם בכיסוי הפנים

ואחר שראינו בדברי השמעתתא דאף למסקנת הגמ' שייך הכרה גם בפדחת לחוד, א"כ נראה לומר דבתקופה כמו הקורונה שכולם הולכים עם כיסוי פנים הכולל את החוטם, התרגלו בני האדם להכיר את חבריהם אף

מבעד לכיסוי, וכפי המציאות הקיימת בקבוצות שונות ברחבי העולם הרגילים לכסות את פניהם, ולכך אף למסקנת הגמ' יהיה היכר בתקופה כזאת גם ללא החוטם.

ואף שמסיים השמעתתא שם שזהו דין מחודש, כיון שלא מצינו כן בפוסקים לומר שמהני הכרה בבירור בטביעת עין בפדחת לחודא, אפ"ה אפשר שזהו דוקא באדם רגיל שאינו נוהג לכסות את פניו, אבל במת שהיה רגיל לכסות את פניו אי"ז מחודש לומר שהתרגלו לזהותו אף ללא החוטם, ועל כן עדים המכוסים באופן מלא עם החוטם בתקופה שכזאת אי"ז עדות שאי אתה יכול להזימה כיון שהתרגלו להכירם ולזהותם באופן זה.

מעשה הגרא"י סלובייצ'יק שליט"א

וסיפר לי חכ"א שהיה נוכח בתקופה האחרונה בסידור קידושין שסידר ראש ישיבת בריסק הגאון רבי אברהם יהושע סלובייצ'יק שליט"א והחתן והכלה היו עם מסיכות, וכששאלו העדים את הגרא"י האם הם יכולים להיות עדים באופן שכזה, שאל אותם הגרא"י 'אותי אתם מכירים' הרי גם אני לובש מסיכה, ומי אמר לכם שאני הגרא"י סלובייצ'יק? וכפי שאותי אתם מכירים, אף את החתן והכלה אתם יכולים להכיר, ולכאור' כוונתו כנ"ל שבתקופה הזאת ההכרה היא באופן הזה.

רגיל לקבל ברכה אחריתא, וכשכיבדוהו בברכה אמצעית אמר 'בא"ה' מחמת הרגלו, האם יכול להציל את הזכרת ש"ש לבטלה?

מעשה שהיה ביהודי ת"ח חשוב שרגיל לקבל 'ברכה אחריתא' בשבע ברכות, ובאחת החופות כיבדוהו בברכת 'שוש תשיש', ומחמת הרגלו התחיל לומר 'ברוך אתה ה', וכשכולם העירו לו, אמר 'שוש תשיש' וסיים הברכה, ויש לדון האם היה לו דרך להציל את הזכרת שם שמים לבטלה, או שלא ניתן להמנע מכך?

ונשאל בזה מרן הגרש"ה וואזנר זצ"ל בשבט הלוי (חלק י' סי' לב אות ה) וכתב וז"ל 'ואשר שאל לענין שבע ברכות שהמברך במקום לומר שוש תשיש פתח בטעות ואמר ברוך אתה ה', האם יאמר למדני חוקיק או שימשיך ויאמר את הברכה אחרית'.

והשיב דכיון ששוש תשיש ושמח תשמח אינם פותחים בברוך על כן יאמר את הברכה אחרונה של 'אשר ברא' הפותחת בברוך ואח"כ יאמרו את שתי הברכות הנ"ל, שהרי נפסקה ההלכה בתשובות פאר הדור להרמב"ם (סי' ח') והובא בפוסקים (אה"ע סי' ס"ב ס"א) דאין סדר הברכות מעכב.

מדוע שלא יסיים בורא פרי הגפן

ויש לעיין מדוע שלא יסיים בברכת בורא פרי הגפן וישתה מעט יין, ואח"כ יברך את ברכת 'שוש תשיש' שהתכבד בה, ובכך יתקיים סדר הברכות, וכן יוכלו לכבד בברכה אחריתא את מי שבאמת רצו לכבד בברכה זו.

והתשובה היא, דהגמ' בברכות (יב ע"א) מסתפקת בפתח על דעת לברך בפה"ג על יין וסיים בשהכל על שכר, האם מהני ברכתו, והנידון הוא האם אזלינן בתר עיקר ברכה או בתר חתימה, ולמעשה זהו ספק בגמ' ורק בדיעבד יוצא יד"ח, ועל כן בנידונינו אם יסיים 'בפה"ג' אי"ז אלא דייעבד, אבל עצת השבט הלוי היא לכתחילה שהרי מראש התחיל מחמת רגילותו לברך ברכה אחריתא, ולכך עדיף שיסיים באותה ברכה, וימנע מהזכרת ש"ש לבטלה.

מכתבו של הגאון הגדול רבי חיים פינשטיין שליט"א – למוריני הרב שליט"א בענין עדות שאי אתה יכול להזימה במסיכות

בס"ד, ב' תמוז תש"פ

כבוד ידידי הגרמ"ב זילברברג שליט"א

אחדשה"ט כראוי

הנה בדבר הנידון דהוי עשאא"ל

א] הנה נראה דזה לא חשוב אא"ל, דרק אם מצד גוף העד א"א להזימה, כמו בטריפה בסנהדרין (ע"ח ע"א), או מצד עצם העדות כמו בעדות ב"ג בתוס' מכות (ב' ע"א), אבל מה שמכוסה פניו, שזהו דבר צדדי וחוץ לגוף העד כל כה"ג יכול להזימה חשיב, וכמו עדים שראו בלילה וא"א להכירם בלילה, או עדים שראו ואין איש עמהם שיכול להכירם בשעת מעשה ולהזימם, דודאי מהניא עדותם.

ב] גם יתכן דאף שבשעת מעשה א"א להכירם, סגי במה שיכול להזימה אח"כ כשיעודו בב"ד שראו ביום פלוני, ואז יכול להזימם והלא ביום פלוני עמנו הייתם וסגי מה שבשעת מעשה הוי המצב דיוכלו להזימם כשיעודו בב"ד, מחכ"א].

ג] [וכל זה מלבד יסוד הנובי"ק (אה"ע סי' נח) דבקיודושין אי"צ יכול להזימם, ואף דהחת"ס פליג מ"מ אחר דרבנן בוטלו מהני ע"ש, מג"א].

בידידות ובכבוד הראוי

חיים פינשטיין

בן אדם לחבירו זה אש!

בספר 'חוט המשולש' מביא מעשה נורא על החתם סופר, שתלמידו חלה ושכב על ערש דווי, וכשהתעורר באורח פלא אמר לו החתם סופר שניכר עליו שכבר ערכו לו משפט בבית דין של מעלה, ואישר התלמיד שאכן כך היה, וכששאלו החת"ס 'מה הגן עליך?' השיב שאמרו דאם ימות זה יצער מאוד את רבו החת"ס, ואמר החת"ס שאכן הוא היה מצטער צער גדול אם תלמידו היה הולך לבית עולמו.

והנה אחת הזכירות שאנו אומרים בכל יום היא 'זכור את עשה ה' למרים' שדיברה לשוה"ר על משה רבינו, ובואו ונראה באיזה גדלות מרים היתה, היא היתה נביאה כבר בגיל חמש, וכשאביה עמרם גירש את אשתו בשיעבוד מצרים עמדו כל ישראל וגירשו את נשותיהם, ורק בזכות מרים שאמרה לאביה 'פרעה גזר על הזכרים, ואתה גוזר אף על הנקבות', החזיר את אשתו ועמדו כל ישראל והחזירו את נשותיהם, וכך במעשה זה חוץ מכל המשך קיומו של עם ישראל, מרים אף זכתה שבעקבות כך נולד משה רבינו, ובזכותה הוא ינק מן העבריות, ואף התורה מעידה עליה 'ותיראנה המילדות את האלוקים' ומיהם המילדות שפרה זו יוכבד ופועה זו מרים, וכן בזכותה כל עם ישראל שתה מים במדבר ארבעים שנה.

וא"כ נשאלת השאלה האם לא היה ראוי שבזכות מעשים כבירים אלו לא יזכרו את 'מעשה מרים' בכל יום? התשובה היא אמרו בטעלז, דעל כל מעשה יש מחילה, חוץ ממעשה שנעשה על חשבון השני!

ועל דרך זה מובן וכי החתם סופר היה גדול מרבי עקיבא ששיכל את עשרים וארבע אלף תלמידיו, ולא התחשבו בצערו הרב, אלא התשובה היא דבן אדם לחבירו זה אש, וכשהאש בוערת היא מכלה הכל בלי שום חשבונות.